

narodnopolitični koncept v smislu slovenske narodne samobitnosti in federalizma preoblikovala Samostojna oziroma Slovenska kmetijska stranka po združitvi s Prepeluhovo federalistično Slovensko republikansko stranko kmetov in delavcev. Zadnji del je avtor sklenil z osvetlitvijo narodnega in državnega unitarizma kot prevladujoče opredelitve slovenskega liberalizma v dvajsetih letih. Pri tem je po analizi pogledov zlasti na državnopravna, gospodarska in kulturno-jezikovna vprašanja ugotovil, da si tudi po razcepu v JDS na »starine« in »mladine« vsi skupaj »nikoli niso stali navzkriž, ko je šlo za vprašanja, ki so zadevala jugoslovanski nacionalni problem« (str. 245). To enotno politiko so vodili »starini« tudi potem, ko so se vključili v Narodno radikalno stranko, prav tako pa tudi »mladini« po preoblikovanju slovenske JDS v Samostojno demokratsko stranko leta 1924.

Iz sintetičnega sklepa naj poudarimo le dejstvo, da se je unitarno-centralistični liberalizem »ob izteku prvega desetletja po nastanku jugoslovanske države že povsem onemogočil pri veliki večini Slovencev«, ki so si prizadevali z avtonomistično-federalističnim gibanjem še bolj okrepiti nacionalno individualnost ter si zagotoviti svoj nadaljnji nacionalni in kulturni razvoj. V tem pogledu je dal dragocen prispevek tudi »povsem izviren, programsko čvrst in vsebinsko v resnici bogat« slovenski avtonomizem liberalne smeri, ki pa je »v dvajsetih letih zgolj spremljal glavni unitaristični in centralistični liberalni narodno-politični tok«, njegov poglaviten nosilec pa je bila JDS oziroma od leta 1924 Samostojna demokratska stranka (str. 274–276).

Avtor je svoje izsledke bogato dokumentiral v nad tisoč opombah, pri čemer je v znanstveno-kritičnem aparatu tudi veliko dopolnil in pojasnil k osnovnemu besedilu. Iz opomb in posebnega pregleda virov in literature se vidi, da je večino podatkov dobil s proučevanjem liberalnega in drugega časopisja, parlamentarnih stenografskih zapisnikov, uporabil je tudi le skromno ohranjeno arhivsko gradivo, za nekatera vprašanja pa se je lahko oprl tudi na literaturo.

Jurij Perovšek je prvi v slovenskem zgodovinoisju celovito obdelal različne vidike pogledov slovenskega liberalnega tabora na nacionalno vprašanje v obdobju 1918–1929, pri čemer je skrbno analiziral zgodovinske, družbene, politične, kulturne in gospodarske razloge za njegov dominantni jugoslovanski nacionalni integralizem in državni centralizem, osvetlil je tako načelne poglede kot tudi konkretne akcije liberalne politike ter njihove rezultate. Glede na iztek jugoslovanske faze novejšje zgodovine slovenskega naroda se je lotil zelo aktualne teme. Ob sklepu naj znova poudarimo še avtorjevo temeljitost in prizadevanja, da bi obravnavano problematiko čimbolj vsestransko osvetlil in skrbno dokumentiral. Z njegovo monografijo je odnos Slovencev do jugoslovanske države v prvem desetletju po njenem oblikovanju dobil novo dragoceno sintetično predstavitev in je zato pomembna obogatitev slovenskega zgodovinoisja novejših obdobij. Zaradi tematike in metodoloških odlik bo prav gotovo pritegnila pozornost ne le strokovnih krogov, temveč tudi širše javnosti.

Miroslav Stiplovšek

Zdenko Čepič, *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji (1945–1948)*. Maribor : Obzorja 1995. 282 strani. (Documenta et studia historiae recentioris ; XI)

Agrarna reforma je ena velikih zgodovinskih tem, s katerimi se zgodovinar sreča že pri študiju antike in ga spremlja vse do današnjih dni. Zadnji dve besedi zadnja leta na Slovenskem ne veljajta več. Zgodilo se je to, česar pred nekaj leti nismo niti slutili. Marsikje v Evropi in severni Ameriki je kmetijskih pridelkov in obdelovalnih površin že preveč. Agronomija in z njo povezane znanosti so tako napredovale, da pridelajo marsikje že preveč hrane in ta ne krije več proizvodnih stroškov. Države subvencionirajo kmete, če pustijo zemljo v pušči. Pri nas subvencioniranja za opuščene površine še ni, se pa kažejo spremenjene agrarne razmere v nepokošenih travnikih in pašnikih, ki jih zarašča gozd. Kljub očitnim dejstvom pa politikanti še vedno grmijo proti veleposesti in mnogi jim nasedajo. Medtem, ko gredo kraje nekdanjega družbenega premoženja v astronomske vsote, ko nastajajo s krajo bogataši, o katerih nekatere države s staro kapitalistično tradicijo le sanjajo, pri nas prevladuje primitivna socialna demagogija. V njenem ozadju ni ne zemlje in ne človeka, je samo sovraštvo do predrevolucijskih časov, do pravnega reda, je želja po nadaljnji kraji nekdanjega nacionaliziranega premoženja in so zahteve po njeni ponovni uzakonitvi. Nova revolucija – antifevdalna v času, ko se spominjamo 150-letnice odprave fevdalizma na Slovenskem!

Zdenko Čepič se je v knjigi o agrarni reformi lotil problema, ki je dejansko že zgodovinski. To poudarjam zategadelj, ker je to pri zgodovinarjih najnovejše dobe redka sreča. Zaradi preobilice gradiva se je moral omejiti le na čas do 1948. Zato ni mogel obravnavati one agrarne reforme v letu 1953. Kdor je neposredno ali posredno obremenjen z zemljo in še agrarno reformo po vrhu, bo lahko dojel, česa se je avtor lotil. Podpisani je celo mladost preživel s pripovedmi, kako so jim partizani že med vojno dali v obdelavo graščinsko zemljo (bila je njiva v ravnini, majhna, toda na njej je bilo pridelano prvo lastno žito v življenju),

kako so po vojni dobili še nekaj travnikov in celo vinograd v Bojniku, kjer je doma najboljšo vino na Dolenjskem, kako je kasneje »naša« oblast vse skupaj vzela nazaj in kako je vse skupaj po nekaj letih končalo v pušči. Ta kratka »mikrozgodovina« in še osebna po vrhu, ima vse drugačne razsežnosti v makrovarianti.

Katerakoli oblast na Slovenskem je našim prednikom dala zemljo, se jim je za večno zapisala v srce, katerakoli jo je vzela, si tega madeža in greha ni mogla sprati s še tako dobrimi deli. In prav oboje se je zgodilo »ljudski« oblasti po II. svetovni vojni pri nas. Jemala je tisto, kar je poprej dala. Prav iz tega dejstva izvira eden največjih moralnih konfliktov nekdanje Jugoslavije s svojimi državljani. Večina ljudi je šele takrat dojela, da je nasledla spretni taktiki in spregledala končne cilje. Razburjenje je bilo silno. Kako značilen je v tem pogledu primer kolonov iz Vipolže in Cerovega, ki so protestirali, ker so iz »njihove« kolonske zemlje hoteli narediti državno veleposestvo. V Ozeljanu in Lokah so delavce državnega kmetijskega posestva napadli nekdanji najemniki celo s sekirami.

Resnici na ljubo je treba povedati, da si Komunistična partija Jugoslavije velikanskih kmečkih potreb po zemlji ni izmislila. Obstajal je tako problem pomanjkanja zemlje kot pomanjkanja hrane. Nova oblast se je s temi vprašanji morala spopasti tako v socialnem kot tudi v ekonomskem smislu. Problem je bil jasen in obstajale so številne rešitve: izbrana, čeprav ne povsem realizirana, je bila najslabša.

Avtor se je v svoji obsežni knjigi moral spopasti s številnimi težavami tako na strani virov in literature kot interpretacije rezultatov. Glede na njegove osebne izkušnje in prepričanje je bilo delo vse poprej kot lahko. Približno tretjino prostora monografije je namenil ekonomskim in političnim osnovam kot tudi pravnim podlagam, ostala vsebina pa se ukvarja s konkretnimi rešitvami. Velik posluš kaže za podrobnosti, ne podlega pomembnosti političnih ozadij. Posebej je obdelal agrarno reformo v slovenskem Primorju, kamor je nekoliko nezgodovinsko dodal še Goriško, ni pa prezrl kolonizacije, tako ne notranje, kot one v Vojvodino. Prav slednji bi bilo potrebno dodeliti še posebno pozornost ob obravnavah starojugoslovanske agrarne reforme, kar mnogi radi pozabljajo.

Ob tako velikem delu se je avtorju zapisalo tudi nekaj napak. Na nekaterih mestih je preveč podlegel takratni terminologiji in bil premalo previden glede rabe besede fevdalizem. Tudi ni res, da je šel pri nas razvoj po pruskem (treba je ločiti Grundherrschaft od Gutsherrschaft), v Srbiji pa po ameriškem načinu. Mogoče bi kazalo nekoliko več spregovoriti o agrarni reformi kot sredstvu za ideološke obračune.

Knjiga Zdenka Čepiča, ki opisuje, tudi zaradi navezav na zadružništvo, enega težjih obdobij naše zgodovine, je bogato opremljena s črnobelimi ilustracijami, popestri jo tudi kar nekaj tabel. Ima ves potreben znanstveni aparat in jo uvrščamo med standarna dela slovenskega zgodovinopisja.

Stane Granda

Hans Renner, Ivo Samson, **Dejiny Česko – Slovenska po roku 1945**. Bratislava : Slovak Academic Press, 1993. 207 strani.

Na prvih povojnih svobodnih volitvah v ČSR je komunistična stranka ČS dobila 38% glasov. To je bil najvišji procent katerekoli komunistične stranke na demokratičnih volitvah kjerkoli in kadarkoli v svetu. Razloge za ta uspeh komunistov predvsem v čeških deželah (na Slovaškem je bil malce slabši) najdemo v razočaranju in nezaupanju volilcev do predvojnih meščanskih strank (posledica Münchna), povezavi komunistov s SZ (Rdeča armada je osvobodila ČS, pa tudi uradna češka povojna politika z Benešem na čelu se je močno naslanjala na Moskvo), popularnosti komunistov zaradi medvojnega odpora in žrtev ter njihovega radikalnemu odnosu do nemškega in madžarskega vprašanja, oz. zelo mojstrskega igranja na nacionalna čustva. Pri tem ne gre pozabiti, da je bila KSČS že pred vojno močna stranka, njena vizija prihodnosti pa je po petletni moriji navduševala vedno več (predvsem mladih) ljudi. Volilni uspeh je Gottwaldovim komunistom še povečal ambicije osvojiti absolutno večino na naslednjih, za jesen 1948 planiranih volitvah.

Ko se je izkazalo, da so takšni cilji nerealni in da stranki ne bo uspelo (kljub vsej agitaciji in propagandi) oblasti prevzeti na legalen, parlamentaren način, se je na komunistični prevrat in ustoličenje diktature proletariata podala po drugačni poti. Izvenparlamentarna operacija, znana pod strankarskim terminom »mobilizacija mas« (stalen pritisk »volje ljudstva« skozi demonstracije, zahteve, resolucije in ostale »spontane akcije delovnega ljudstva«, diskreditacija nekomunističnih politikov ter gonja proti njim ipd.) se je začela jeseni 1947 ter se dobro organizirana in vodena zaključila z usodnim februarjem 1948, ko je predsednik Beneš pod različnimi pritiski (»Benešev drugi München«) privolil v demisijo demokratičnih ministrov, ki so jih zamenjali komunistični, ter s tem dejanjem tudi legaliziral popoln komunistični prevzem oblasti. S februarjem 1948 se je zaokrožil socialistični prostor srednje Evrope (v ČSR so demokratične strukture padle zadnje), v državi pa se začne obdobje komunistične diktature, ki je kljub nekaterim občasnim